

УДК 339.637

І. В. Тюха,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та логістики, Національний університет харчових технологій, м. Київ

І. А. Козачок,

магістр, Національний університет харчових технологій, м. Київ

СТАН РИНКУ МОЛОКА: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ АСПЕКТ

I. Tykha,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management of Foreign Economic Activity and Logistics, National University of Food Technologies, Kiev

I. Kozachock,

magistr, National University of Food Technologies, Kiev

MARKET OF MILK CONDITION: WORLD AND DOMESTIC ASPECT

У статті проаналізовано стан світового та українського ринку молока, визначено фактори впливу, а також запропоновано шляхи розвитку та реалізації експортного потенціалу вітчизняних виробників молочної продукції.

A world and Ukrainian market of milk condition is analyzed in the article, certainly factors of influence, and also the ways of development and realization of export potential of domestic producers of suckling products are offered.

Ключові слова: ринок молока і молочних продуктів, виробництво, експорт, імпорт, ринки збуту.

Key words: market of milk and dairy products, production, export, import, markets of sale.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Молоко і продукти його переробки мають життєво важливе значення в забезпеченні людини необхідними поживними речовинами тваринного походження. У розвинутих країнах світу ринок молока і молочної продукції розглядається як важлива умова соціальної і політичної стабільності всередині країни та економічної незалежності держави. Вирішення проблеми збільшення виробництва якісних молока і молочних продуктів є основою забезпечення раціональної структури харчування населення, підвищення продовольчої безпеки держави, стабілізації і відродження економіки України, її подальший розвиток в умовах ринкових відносин.

Поряд з цим, сучасним підприємствам необхідно враховувати ряд важливих чинників, які складають зовнішнє і внутрішнє середовище, силу й активність конкурентної боротьби, потенціал маркетингу, економічні складові. Актуальність дослідження зумовлена практичною значущістю вищевказаних проблем та об'єктивною необхідністю адаптації наукових підходів до розробки стратегії поведінки молокопереробних підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах економічного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню стану та тенденцій розвитку світового ринку молока присвячені наукові праці Козака О., Іванова С., Ладика В., Маслак О., Тивончука Я., Колпакової Ю. та багатьох інших.

Основні проблеми функціонування вітчизняного ринку молока та молочної продукції знайшли своє відображення у науково-прикладних розробках Белінської Н.С., Березівського П.С., Васильчака С.В., Гайдуцького П.І., Мостенської Т.Л., Пархомця М.К., Саблука П.Т., Скопенко та інших.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Автори наведених публікацій поділяють думку, що, як і раніше, актуальними є тенденції збільшення обсягів виробництва молока в основних країнах-імпортерах, зростання світового попиту на молоко та молочні продукти. Виходячи із цього, було б доцільно надати огляд стану вітчизняної молочної промисловості та шляхів подолання кризових явищ у контексті закриття для українських експортерів молочної продукції російського ринку та відкриття нових можливостей виходу на ринки ЄС внаслідок застосування односторонніх автономних торгових преференцій в рамках угоди про вільну торгівлю.

МЕТА РОБОТИ

Головною метою цієї роботи є оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку світового та українського ринку молока та молочних продуктів і пошук шляхів реалізації експортного потенціалу вітчизняних виробників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Умови функціонування сучасних підприємств будь-якої форми власності, організаційно-правової форми гос-

подарювання та галузевої належності характеризуються невизначеністю та динамічністю соціально-економічного середовища. Ефективне протистояння підприємства змінам зовнішнього середовища можливе тільки за умов здійснення випереджувальних заходів, спрямованих на збереження його життєздатності та забезпечення конкурентоспроможності, тобто за умов постійного розвитку підприємства.

Важливою рисою сучасного світового господарства є діяльність його суб'єктів в умовах жорсткої конкуренції, обумовленої, в першу чергу, запеклою боротьбою за ринки збуту. Саме цьому, для будь-якої фірми, що має намір долучитися до міжнародних економічних відносин, першочерговою задачею стає забезпечення успішного виходу на зовнішній ринок, як правило, вже заповнений пропонуваними товарами та послугами.

Для виходу з економічної кризи великого значення для України має налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та участь у міжнародній торгівлі, як активного та рівноправного партнера. В такій ситуації вихід на нові зовнішні ринки та утримання існуючих ринкових позицій для підприємств України є непростим завданням та потребує більш ефективного застосування ними різноманітних управлінських концепцій.

На даний час Україна здійснює зовнішньоторговельні операції з партнерами з-понад 200 країн світу, зокрема з країнами СНД, ЄС, Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Африканського регіону, Близького та Середнього Сходу, Північної та Латинської Америки [1]. Так, у 2014 р. Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції з партнерами із 217 країн світу. Експортні стратегії вітчизняних підприємств було реалізовано на ринках 195 країн світу, що у вартісному вираженні склало 53,9 млрд дол. США, що на 13,5% менше ніж у 2013 році. Імпортні поставки на український ринок у 2014 р. надходили з 205 країн на 54,4 млрд дол., що на 28,2% менше ніж у попередньому періоді дол.) [2].

Актуальними проблемами, що заважають повною мірою реалізувати експортний потенціал України, є:

- низька товарна та географічна диверсифікованість українського експорту;
- не вигідні умови кредитування експорту та високі ризики ресурсних втрат під час здійснення експортних операцій;
- низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- недостатній рівень інвестування в модернізацію та створення експортоорієнтованих виробництв;
- відсутність механізму ефективного впровадження новітніх технологій;
- недостатній розвиток та впровадження систем сертифікації, управління і контролю якості;
- відсутність дієвої системи державної підтримки експортерів [1; 3].

Сучасна стратегія соціально-економічного розвитку України передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією із провідних у структурі харчової індустрії України.

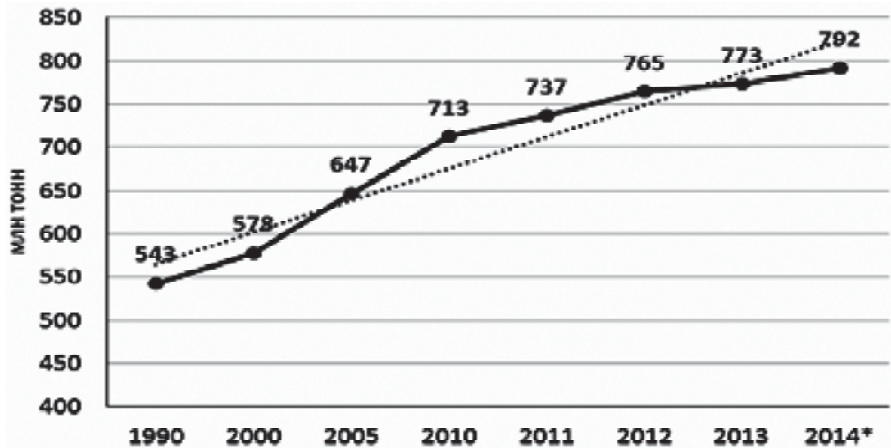

Рис. 1. Світове виробництво молока у 1990—2014 рр., млн тонн

Джерело: побудовано автором за даними [1].

Молочна продукція є одним із основних продуктів харчування та супутнім компонентом при виробництві різноманітних товарів харчової промисловості, зокрема, кондитерських виробів, соусів, майонезу.

Стійкий рівень росту світового виробництва молока спостерігається з 1990 року. За період з 1990 по 2014 роки в середньому темпи росту становили 1,5%, у результаті чого виробництво молока збільшилося з 543 до 792 млн т (рис. 1).

Серед країн світу найбільшим виробником молока всіх видів є Індія, частка якої в загальносвітовому обсязі виробленого молока протягом 2000—2014 років невпинно зростає. Друге місце за обсягом виробництва молока всіх видів займають США, при цьому на їх частку припадає 12,4% загальносвітового виробництва молока, хоча в абсолютному відношенні виробництво молока у США в 2014 р. збільшилося на 4,2% порівняно з 2010 р. Така ситуація свідчить про те, що темпи збільшення обсягів виробництва у США дорівнюють темпам загальносвітового зростання виробництва молока. Третю позицію займає Китай, який виробив у 2014 р. 44,9 млн т молока, що на 3,5% більше за рівень 2010 р. [3].

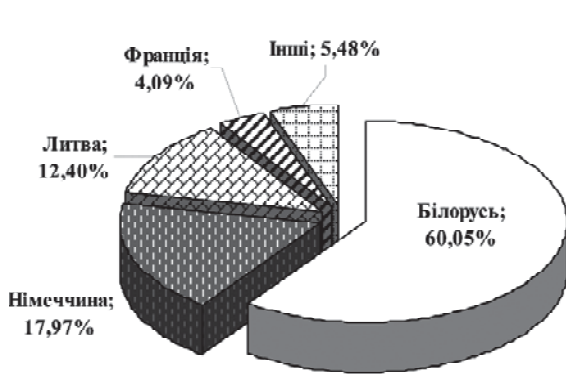
Динаміка зміни обсягів виробництва молока безпосередньо впливає на особливості світової торгівлі молочком та молочними продуктами. Обсяги експорту молочної продукції також постійно збільшуються. Продаж на зовнішніх ринках молочної продукції (в перерахунку на молоко) оцінюється в 68,75 млн т, що на 28% більше рівня 2013 року (53,42 млн тонн) [2].

Найбільшим світовим експортером молока є країни Океанії та Європи, які у 2014 р. експортували відповідно 21,2 та 22,9 млн тонн молока, що складає 30,8 та 33,2% від загальносвітового обсягу продажу. При цьому у динаміці найшвидшими темпами зростають експортні поставки в країнах Океанії, де головним експортером виступає Нова Зеландія, частка якої в загальносвітовому експорті складає близько 26% [6].

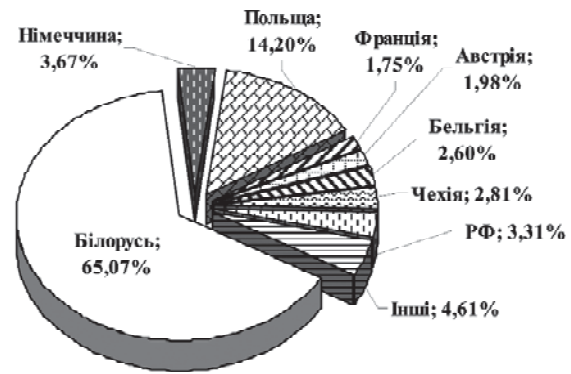
Провідні країни-експортери молока у 2014 році наведені на рисунку 2.

Як видно з рисунку, провідні позиції щодо експорту молока у 2014 р. належали Білорусії: у секторі молока і вершків незгущених 60,05%, а у секторі згущеного молока — 65,07%. Достатньо значною була частка Німеччини (17,97%) та Польщі (14,2%).

Що стосується експорту масла вершкового та сирів, то провідні позиції у 2014 році у секторі вершкового масла посіла Нова Зеландія (48,34%), США (33,93%), а у

Країни-експортери молока і вершків незгущених у 2014 р.

Країни-експортери молока згущеного у 2014 р.

Рис. 2. Провідні країни-експортери молока у 2014 році

Джерело: побудовано автором за даними [6].

секторі сирів Польща 933,63%), Російська Федерація (19,05%) та Німеччина (13,43%) (рис. 3).

Після періоду рекордно високих цін та значних обсягів експорту наразі світовий молочний ринок характеризується слабкою та нестабільною ціновою ситуацією (рис. 4).

Серед факторів, що відігравали вирішальну роль у її становленні, є:

- зниження рівня світового економічного зростання;
- наявність значних запасів продукції в Європейському Союзі, Сполучених Штатах Америки і Новій Зеландії;
- вплив на імпортерський попит високих роздрібних цін та економічної нестабільності.

Сьогодні в Україні близько 350 підприємств по переробці молока, з яких 80 виготовляють до 90% цільномолочної продукції.

Майже 80% ринку контролює 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих холдингів.

Експерти вважають, що криза посилить вплив холдингів, оскільки дрібні та середні виробники будуть вимушені залишити ринок. У той же час, частки ринку провідних виробників не перевищують 6—9%. У цілому фактично одинадцять компаній утримують 60,3% ринку. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи [4; 7; 8; 10; 11].

На сьогодні найбільш впливовими на українському ринку молока та молочних продуктів є компанії Юнімілк

Україна (ТМ "Био-Баланс", "Галактон", "Кремез", "Простоквашино", "Украинское"), Мілкіленд-Україна (ТМ "7-я", "Добряна", "Коляда", "Крынка") та Вімм-Біль-Данн Україна (ТМ НЕО, "Веселый молочник", "Домик в деревне", "Слов'яночка").

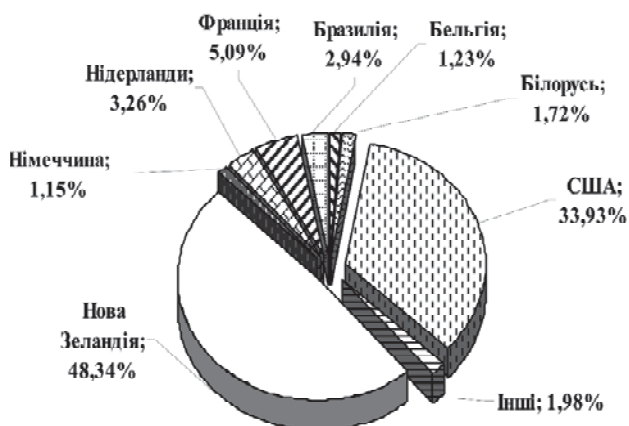
За трійкою лідерів йдуть такі виробники, як Геркулес (ТМ "Геркулес", "Добрыня", "Глечик", "Утречко"), Західна молочна група (ТМ Optimal, "Гурманіка", "Молочна родина"), Лакталіс-Україна (Lactalis Group) (ТМ "Фанні", "President"), ТОВ "Люстдорф" (ТМ "На здоров'є", "Селянське", "Буренка", "Тотоша"), Рейнфорд (ТМ "Щодня"), Галичина (ТМ "Галичина", "Молочар", "Чабаны"), комбінат Придніпровський (ТМ "Злагода"), група Danone (ТМ "Activia", "Actimel") [4; 5; 7; 8].

Провідні компанії українського молочного ринку у 2014 році представлені на рисунку 5.

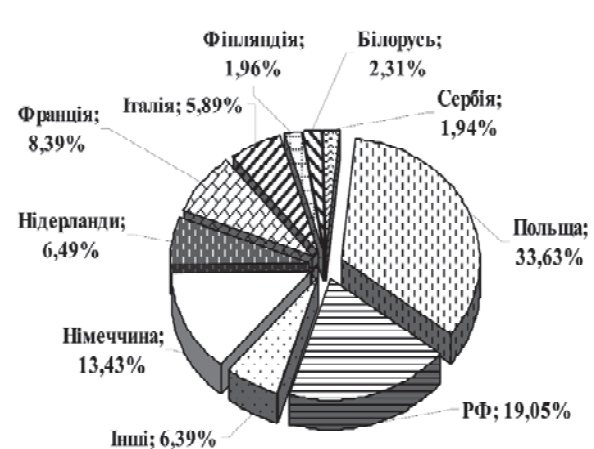
Найбільшою компанією вітчизняної молочної галузі за підсумками 2014 р. року став "Данон", який в Україні володіє двома заводами. Чистий дохід компанії за 2014 рік склав 2,377 млрд грн. проти 2,262 млрд грн. у 2013 році. Проте, за підсумками 2014 р. компанія отримала збиток в розмірі 195 млн грн.

"Інтер Фуд" посів другу позицію з чистим доходом в 23,13 млрд грн. Чистий збиток компанії склав 79 млн грн. [8].

Третє місце посіла компанія "Техмолпром", великий виробник згущеного молока. Чистий дохід досяг 1,728 млрд грн. чистий прибуток — 48 млн грн.

Країни-експортери вершкового масла у 2014 р.

Країни-експортери сирів у 2014 р.

Рис. 3. Провідні країни-експортери вершкового масла та сирів у 2014 році

Джерело: побудовано автором за даними [6].

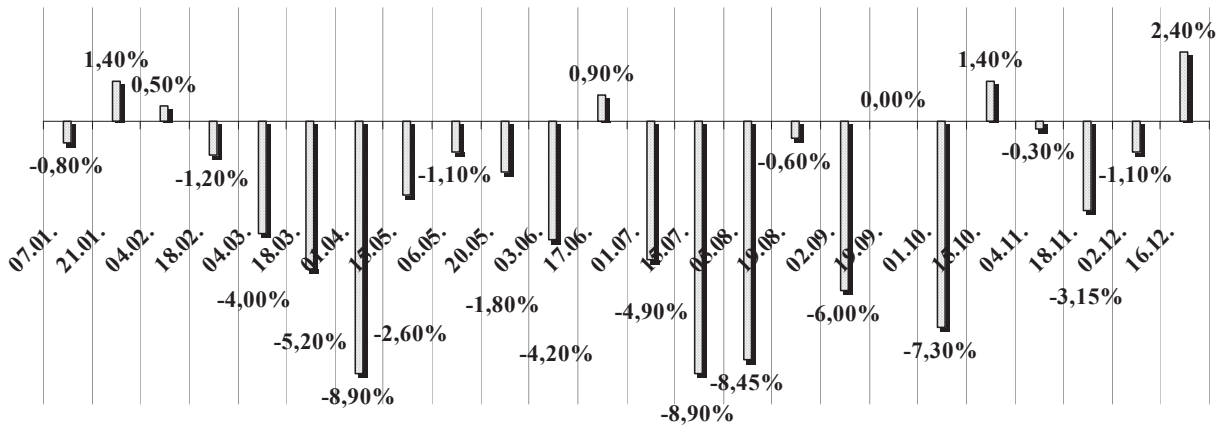

Рис. 4. Динаміка середньозважених цін аукціонів Fonterra на молочну продукцію, \$/тонну, FAS

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Показники виробництва основних видів молочних продуктів вказують на стабільність розвитку галузі протягом кількох останніх років, не зважаючи на ряд проблем, що виникли на ринку сировини. У зв'язку зі значною конкуренцією на сировинному ринку виробництво готової молочної продукції все більшою мірою концентрується на великих підприємствах, які вкладають значні кошти в модернізацію виробництва, мобільно реагують на зміни кон'юнктури ринку, постійно збільшують свій асортимент, щоб не втратити свою нішу ринку за умов сезонного дефіциту сировини, розширюють ринок збуту за рахунок експортних поставок. Середній рівень рентабельності виробництва молока в Україні у 2014 році становило 11%, тоді як у 2013 р. — лише 2,2% [4].

За період незалежності в Україні виробництво молока скоротилось у 2,1 рази і у 2014 р. становило лише 11,51 млн тонн (у 1990 р. — 24,5 млн тонн). Спад відбувся здебільшого за рахунок зменшення частки молока, виготовленого сільськогосподарськими підприємствами, у 7,4 рази. Молоко, вироблене у господарствах населення, відповідає вимогам лише другого гатунку, тоді як вироблене на великих сільськогосподарських підприємствах в основному реалізується вищим і першим гатунком [1]. Через таку ситуацію дуже гострим є питання якості молока, над яким слід ретельно працювати, щоб витримувати конкуренцію в умовах прийнятих стандартів СOT.

У 2014 р. частка України у світовому виробництві молока становила 1,5%, що забезпечувало їй 11-те місце в загальному рейтингу країн-виробників.

Основні імпортери української молочної продукції в розрізі масла вершкового та сирів наведені на рисунку 6.

За даними митних органів найбільшу частку масла вершкового та сирів імпортувала Російська Федерація (54,83% та 61,65% відповідно), ринок якої для українських виробників закритий. Перспективними напрямками реалізації вітчизняної молочної продукції є ринок Китаю, найбільший в світі імпортер сухого молока, сироватки та казеїну, а також ринки країн Азії та Африки [1; 3; 4].

Ключовою проблемою вітчизняних експортерів молочної продукції в Україні є пошук нових ринків збуту після закриття російського ринку, зняття тимчасових обмежень на експорт до Казахстану, освоєння ринку Китаю та із початком дії з 1 січня 2016 року угоди між Україною та ЄС про зону вільної торгівлі. У середньо і довгостроковій перспективі такими ринками повинні стати країни ЄС. Але низька якість мо-

лочної сировини й, відповідно, кінцевого молочного продукту, не дає можливості виходу продукції в європейській простір швидкими темпами. Крім того, реалізація експортного потенціалу вітчизняних виробників можлива за умови переорієнтації виробництва із сировинного напрямку на виробництво масла вершкового й сухого молока, які користуються більшим попитом у країнах СНД, Азії й Африки [8].

ВИСНОВКИ

Запекла конкурентна боротьба між виробниками молока та молочної продукції як на локальних, так і світовому ринках в переважній своїй більшості ведеться за ринки збуту.

Динаміка зміни обсягів виробництва молока безпосередньо впливає на особливості світової торгівлі молоком та молочними продуктами. Обсяги експорту молочної продукції мають постійну тенденцію до збільшення. Так, в Україні нараховується понад 350 підприємств по переробці молока, з яких 50 заводів, що входять до складу великих холдингів контролює 80% ринку. Найбільш впливовими на українському ринку молока та молочних продуктів є компанії Юнімілк, Мілкіленд та Вімм-Білд-Данн.

Для вітчизняних виробників молочної продукції налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та участь у міжнародній торгівлі в напрямку реалізації експортного потенціалу супроводжується відсутністю дієвої системи державної підтримки експортерів, низьким рівнем іміджу

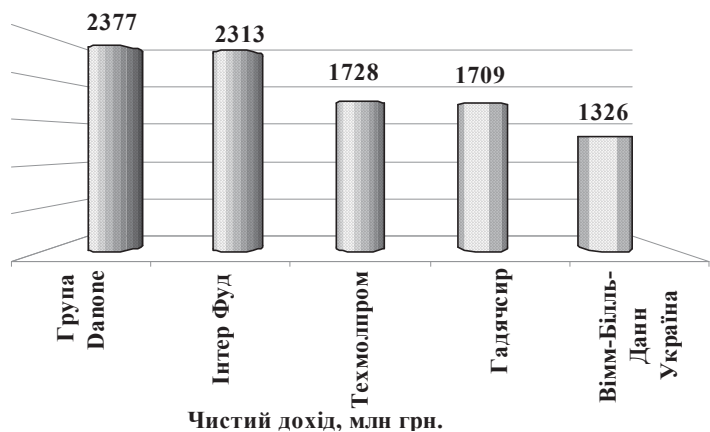

Рис. 5. Провідні компанії молочної галузі України у 2014 р.

Джерело: побудовано автором за даними [7].

Рис. 6. Основні імпортери української молочної продукції у 2014 р.

Джерело: побудовано автором за даними [6].

Україні і українського бізнесу, браком знань з експортного маркетингу, недостатнім розвитком та впровадженням систем сертифікації, управління і контролю якості та багатьма іншими.

Шляхами реалізації експортного потенціалу вітчизняних виробників молока і молочної продукції має стати інтенсивний розвиток галузі тваринництва, заготівля якісних кормів, нарощування поголів'я, а також підвищення їх продуктивності шляхом поліпшення генетичного потенціалу, суттєве підвищення якості молока все це дасть змогу збільшити обсяги виробництва якісної молочної сировини, завантажити потужності підприємств молокопереробної промисловості та підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на зовнішньому ринку.

Найбільш перспективними напрямками подальших досліджень у площині реалізації експортного потенціалу є вивчення досвіду провідних країн-експортерів молока, що дасть можливість з'ясувати, використання яких інструментів сприяння експорту є запорукою підвищення міжнародної конкурентоспроможності та економічного зростання країни.

Література:

1. Концепція створення системи державної підтримки експорту України Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/7298.html>
2. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Кернасюк Ю.В. Молочний сектор: реалії і перспективи [Електронний ресурс] / Ю.В. Кернасюк // Агробізнес сьогодні: інтернет журнал. — 2015. — № 6. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-molochnyi-sektor-realiii-i-perspektyvu.html>
4. Ярмач А. Україна может и должна экспортировать молочную продукцию в ЕС [Електронний ресурс] / А. Ярмач // Інтернет портал Delo.ua. — 2014. — Режим доступу: <http://delo.ua/business/ukraina-mozhet-i-dolzha-eksportirovat-molochnuju-produkciju-v-e-282077/>
5. Міністерство аграрної політики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>
6. Експорт та імпорт молочних продуктів [Електронний ресурс] // Вісник молочників. — 2014. — № 12 (36). — Режим доступу: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika/category/visnik>

7. Про молоко [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне скотарство. — Режим доступу: <http://www.milkua.info/uk/aboutmilk/>

8. Керанчук Т.Л. Сучасні проблеми розвитку молочного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] / Т.Л. Керанчук // Збірник наук. праць. — М.: Вид-во Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. — 2015. — № 4. — Режим доступу <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/86.pdf>

References:

1. The official website of the Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy (2015), "Konseptsiia stvorennia systemy derzhavnoi pidtrymky eksportu Ukrainy", available at: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/zed/strategy/ukr/7298.html> (Accessed 15 December 2015).
2. The official website of the State Statistics Service (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 15 December 2015).
3. Kernasiuk, Yu.V. (2015) "Molochnyj sektor: realii i perspektyvy", *Ahrobiznes s'ohodni: internet zhurnal*, [Online], vol. 6, available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/2805-molochnyi-sektor-realiii-i-perspektyvu.html> (Accessed 15 December 2015).
4. Yarmak, A. (2014), "Ukrayna mozhet y dolzhna eksportirovat' molochnuju produktsiyu v ES", *Internet portal Delo.ua*, available at: <http://delo.ua/business/ukraina-mozhet-i-dolzha-eksportirovat-molochnuju-produkciju-v-e-282077/> (Accessed 15 December 2015).
5. The official website of the Ministry of agrarian policy of Ukraine (2015), available at: <http://mfa.gov.ua>, (Accessed 15 December 2015).
6. *Visnyk molochnykiv*, vol. 12 (36) (2014), "Eksport ta import molochnykh produktiv", available at: <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/shchomisyachna-analitika/category/visnik> (Accessed 17 December 2015).
7. *Informatsijno-analitychnyj portal pro moloko i molochne skotarstvo* (2015), "Pro moloko", available at: <http://www.milkua.info/uk/aboutmilk> (Accessed 17 December 2015).
8. Keranchuk, T.L. (2015), "Cuchasni problemy rozvytku molochnoho biznesu v Ukraini", *zbirnyk nauk. prats' Mykolaivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/86.pdf> (Accessed 17 December 2015).

Стаття надійшла до редакції 19.01.2016 р.